

Šaur, Josef

O proměnách jazyka a literatury

Slavica litteraria. 2008, vol. 11, iss. 2, pp. 180-181

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103467>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Znanstvene ugotovitve skuša Marijan Dovič razumeti aktualno: na koncu poglavja Profesionalizacija literarnega ustvarjalca ugotavlja, da je za slovenske razmere nujno, da naj bi državne ustanove še vedno zagotavljale avtorjem državne subvencije, saj v danih pogojih, zaradi specifičnih kulturnih in socialnih pogojev drugače ne morejo preživeti: sredstva pa po njegovem ni treba nameniti samo avtorjem in izdajateljem, ampak tudi prevodom v tuje jezike.

V zadnjem poglavju Evolucija percepcij avtorjevega družbenega položaja Dovič izpostavi svoje predhodne ugotovitve in iz tega izpelje nekatere premise. Izhaja iz spoznanja o razkolu med proizvajalcem in avtorjem v slovenskem literarnem procesu, ki je veljal vse od začetka. Postmodernistična koncepcija avtorstva naj ne bi bila primerno izhodišče za velike umetnostne dosežke, časi velikih „poetov“ v starogrškem pomenu besede so tako za vedno proč.

Marijan Dovič v svoji knjigi izhaja iz ugotovitev slovenske literarne zgodovine, navezuje pa se tudi na sodobno evropsko in ameriško teorijo, s tem da črpa iz sodobnih literarnosocioloških in empiričnih raziskav. Kritična opomba zadeva vprašanja izbora avtorjev v zadnjem, tržnem obdobju literarnega procesa: Muck in Pisk ne moreta biti „ključna avtorja“ (s tem izrazom opredeli Dovič izbor posameznih literarnih postav) v zadnjem obdobju in se ne moreta postavljati ob bok na primer Cankarju in Prešernu.

Prav drugačna metodologija in poznavanje teorije Marijanu Doviču dostikrat pomagata k novim resnicam in dragocenim odkritjem v že tolikokrat obdelani zgodovini slovenske literature. V posameznih analizah razkriva in presega nekatere kulturne mite, ki so se neupravičeno dolgo ohranjali v slovenski literarni zgodovini, kot na primer odnos med Cankarjem in njegovim založnikom Schwentnerjem.

Monografija Marijana Doviča v slovenski znanstveni kritični misli pomeni zanimivo novost, hkrati pa se vključuje v tok podobnih evropskih raziskav.

Alenka Jensterle-Doležalová

O PROMĚNÁCH JAZYKA A LITERATURY

Jiří Gazda – Ivo Pospíšil: *Proměny jazyka a literatury v současných ruských textech*, Brno 2007, 146 s.

Jako 367. svazek Spisů Masarykovy univerzity v Brně vyšla práce kmenových pracovníků Ústavu slavistiky FF MU Jiřího Gazdy a Iva Pospíšila věnovaná proměnám jazyka a koncepcie literatury v ruských textech posledních dvaceti let 20. století. Ze zaměření publikace vyplývá i její rozdělení do dvou pomyslných částí – lingvistické, jejímž autorem je J. Gazda, a literárněvědné, kterou napsal I. Pospíšil. Ve svém výzkumu se autoři opírali o rozsáhlou excerpci dobových časopiseckých textů, přičemž se zaměřili na časopisy odborné (lingvistické a literárněvědné) a dále na vybrané knižní texty. Období od počátku 80. let 20. století až do současnosti nebylo zvoleno náhodně. Právě toto „bouřlivé“ období dějin skýtalo dobrý materiál. Velké sociální posuny, ke kterým v Rusku došlo, se nemohly neodrazit v jazyce a literatuře.

V úvodu nazvaném *Metodologická východiska* objasnil I. Pospíšil odborné pohnutky vedoucí k napsání anotovaného díla. Především to bylo vědomí, že čistě filologická slavistika nemůže do budoucna uspět v rámci neustále se modernizující vědy. Pokud nemá dojít k tomu, aby se současné filologie proměnily jen v jazykový servis jiných disciplín, je třeba otevřít se podnětům z dalších oborů, aniž bychom se vzdali filologického jádra slavistiky. Proto se také na brněnském Ústavu slavistiky pěstuje *integrováná žánrová typologie* jako disciplína, která nevidí v literárním textu jen estetický artefakt, ale také nositele informace o sociálním prostředí, v němž vzniká. Zároveň integrovaná žánrová typologie navazuje na komparatistickou tradici, která je brněnskému pracovišti vlastní. Kromě těchto „autochtonních“ metodologických východisek se autoři také nechali inspirovat rus(k)ologickým pojetím krakovského centra.

Jiří Gazda začal svůj výklad celkovým popisem sledovaného období z jazykového hlediska a zachycením jazykové situace ruštiny v transformujícím se Evropě. Nemohl se alespoň stručně

nedotknout problematiky specifik oficiálního sovětského jazyka. Dále analyzoval rozsáhlé změny ve slovní zásobě ruské publicisticky představového období (pronikání cizích slov, vulgarizmů, hovorového jazyka atd.) a taktéž posuny na úrovni grafiky. Objevily se nové slovtvorné postupy. Zajímavý je rozbor užívání slov z religiozní oblasti a především jejich nové užití, kdy tato slova získala nové sémantické odstíny či prodělala posuny významu. Dále podal charakteristiku autentické žurnalistiky na základě jazykových kritérií. Vycházel přitom z předpokladu, že členění žurnalistiky a publicistiky na „demokratickou“ a „opoziční“ je oprávněné pouze při zdůrazňování ideologických rozdílů. Zároveň poukázal na jistý paradox současné lingvistiky, která ve svých výzkumech dává přednost spíše neautentické publicistice, v níž se nejvýrazněji projevují změny v řečovém chování uživatelů. Nicméně určitým vedlejším efektem je, že tímto lingvistika jakoby legalizuje neautentickou žurnalistiku.

Také Ivo Pospíšil začal svoji část textu popisem a charakteristikou perestrojkového období, avšak z pohledu dvou ruských emigrantů A. Zinovjeva a A. Goldsteina a současného polského badatele L. Suchanka, který se věnoval Zinovjevovu dílu. Dále pokračoval zachycením ruského literárního vývoje. Uvedl tak čtenáře do souvislosti tzv. „navrácené literatury“ (возвращенная литература) a literatury tzv. nové vlny. Konstatoval, že v převládnutí poetiky nové vlny lze vidět „přestavbu“ v ruské krásné literatuře. Dále autor poukázal na fakt, že mezi literaturou perestrojky a glasnosti a literaturou, která jí předcházela (70. a 80. léta 20. století) a která po ní následovala (po roce 1991) „nejsou tak velké přeryvy, jak by se zdálo“. Podrobněji se věnoval žánru vědecké biografie (badatelského románu) u J. Družnikovova a jazykovým vrstvám Bondarevova románu *Bermudský trojúhelník*, které mají charakter axiologického nástroje.

Předmětem jeho zkoumání však nebyla jen sama literatura, ale i jazyk a žánr v literárněvědných textech. Za specifický případ metahistorie v ruské literární vědě lze považovat *Jině dějiny literatury* D. Kaljužného a A. Žabinského, pokoušející se o nové vidění dějin světové literatury. Knihu uzavírá kapitola *Hledání nových poloh* skládající se ze tří částí. První z těchto nových poloh ukazuje kulturně areálový aspekt literárních textů z běloruského úhlu pohledu. Další se zabývá texty na pomezí estetiky a beletrie na příkladu tvorby A. Grjakova. Poslední polohu autor nazval poetikou nezúčastněnosti a pojednává o „vnitřní emigraci“ dobře známé z dřívější doby.

Kapitoly psané Ivo Pospíšilem nesou – snad to tak mohou napsat – typický stylový a vyjadřovací rukopis autora, jak jej čtenáři mohou znát z jeho studií (mnohé z nich vydal v souborných sbornících) či z nejnovější práce o ruském románu. Nepřekvapuje proto informativní hutnost textu a především doplňující digrese a exkurzy, díky nimž získává text na plastičnosti. Autor „splétá“ hustou síť z literárních i mimoliterárních faktů a dokazuje tak, že původně zdánlivě nesouvisějící jevy spolu souvisejí.

Tématu, kterého se předkládaná kniha dotýká, se u nás dosud nevěnovala dostatečná pozornost. Částečně jde o jev přirozený a pochopitelný. Běžně můžeme slyšet, že humanitní vědní obory potřebují k výzkumu jistý časový odstup. Nicméně – je to opravdu tak? Nelze dělat fundovaný a kvalitní výzkum bez časového odstupu? Západoevropská věda dokazuje, že opak je pravdou. V této souvislosti můžeme vzpomenout monografii o současném Rusku historika R. Service (srov. recenzi Šaur, J.: *Nejnovější dějiny Ruska v souvislostech*. Service, R.: Rusko. Experiment s jedním národem. Od roku 1991 do současnosti. Slovanský přehled 93, 2007, 3, s. 398–399). Podobně to dokazuje i předkládaná práce brněnských rusistů. Jejich práce je inovativní a reaguje na aktuální požadavky orientace v současném Rusku. Ukazuje se, že Rusko i přes zdánlivý „konec dějin“ zůstává velkou proměnnou dnešního světa. Bez dobré znalosti a orientaci v ruském prostředí nedeme schopni kvalitního mezikulturního dialogu.

Josef Šaur